

ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА ПРИОРИТЕТНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ

Давидюк А. Н.

Посвящено научным проблемам реализации хозяйственно-правового регулирования отношений, связанных с оборотом (трансфером) технологий на территории Украины, с целью выработки предложений по усовершенствованию положений действующего законодательства Украины.

Ключевые слова: технология, инновации, инновационная деятельность, технологическая политика, рынок технологий, государственное регулирование хозяйственной деятельности.

OF ECONOMIC LEGAL ASPECTS REALIZATION OF PRINCIPLE PRIORITY USE OF TECHNOLOGIES IN UKRAINE

Davydiuk O. M.

The article is devoted to the scientific problems of realization of economic and legal regulation of relations connected with circulations (transfer) of technologies in Ukraine. The aim of article is making propositions for perfection of Ukrainian legislations.

Key words: technology, innovations, innovative activity, technological policy, market of technologies, state adjusting of economic activity.

УДК 346.5:347.734

ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКИХ ВІДНОСИН

І. М. Дудка, здобувач

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

У статті розглянуто актуальні для господарсько-правової науки та практики питання правової регламентації державного регулювання банківських відносин та їх джерел, які сьогодні знаходяться у стані активного реформування, що потребує певної адаптації до стандартів ЄС та необхідності розробки механізму їх перегляду.

Ключові слова: банки, держава, регулювання, правова регламентація.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза виявила значну невідповідність державного регулювання та нагляду за фінансовим сектором України сучасним вимогам і засвідчила, що процес регулювання та нагляду здійснювався з помилками. Сьогодні уроки кризи аналізуються фахівцями всього світу з метою вироблення політики щодо реформування регулювання та нагляду у сфері банківських відносин, підвищення ефективності такого регулювання. Дійсно актуальним і для України є питання розбудови системи якісного регулювання та нагляду за фінансовим сектором. На нашу думку, висока якість державного регулювання банківських відносин у першу чергу визначається особливостями правового регулювання тієї чи іншої сфери суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти розвитку банківського сектора економіки здобули висвітлення в дослідженнях І. Безклубного, С. Глібо, Д. Кирилюк, Н. Кравченко, К. Молодіко, О. Подцерковного, А. Селіванова та ін. Однак це переважно розглянуто з позиції адміністративного права. Для перебудови правової політики нам потрібна чітко визначена економічна система держави, а на її основі — господарсько-правові заходи регулювання банківських відносин.

Формулювання цілей. Аналіз джерел правової регламентації банківських відносин дозволяє визначити завдання, які покладаються на всі елементи системи державного регулювання банківських відносин: посилити характер прямої дії банківського законодавства; узгодити норми банківського законодавства з нормами інших галузей законодавства; обмежити втручання держави до сфери приватних інтересів комерційних банків, визначених законами; обмежити надто ризикову банківську діяльність у ринковій економіці, яка ґрунтується на вільній конкуренції; забезпечити стабільність і надійність банківської системи в Україні (методами встановлення нормативів достатності капіталу, ліквідності балансу комерційного банку та розміру ризику на одного позичальника, страхування банківських депозитів тощо); розробити пакет нових законів, які мають регламентувати банківську діяльність в Україні з урахуванням міжнародних норм і правил, прийнятих у банківській практиці зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Банківська діяльність має певні особливості, які відокремлюють цю діяльність від інших видів господарювання:

1) одержання прибутку банком пов'язано з ризиком; 2) одержання прибутку здійснюється від обороту фінансових ресурсів, що є основою фінансової діяльності держави; у процесі фінансової діяльності не створюється додана вартість; 3) особливий порядок оподаткування, пов'язаний з пільгою в оподаткуванні податком на додану вартість основних фінансових (банківських) операцій, а також з особливим порядком оподаткування прибутків банку, що пов'язаний з обов'язком формування резервів комерційними банками (ст. 12 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»); 4) законодавство висуває жорсткі вимоги до діяльності комер-

ційних банків, їх фінансово-економічного стану. При цьому держава в особі уповноважених органів установлює та здійснює особливий контроль за фінансовим ринком; 5) банківська діяльність провадиться в особливому правовому режимі — держава чітко регламентує порядок здійснення банківських операцій [1].

Як зазначається у Зеленій книзі для громадського обговорення «Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні», ефективність регулювання та нагляду за фінансовим сектором залежить значною мірою від того, наскільки чітко визначено завдання, що стоять перед органами регулювання та нагляду, наскільки добре ці завдання розуміють і підтримують органи, що розробляють економічну політику держави та несуть відповідальність за її реалізацію [2].

Основними нормативно-правовими документами — джерелами правової регламентації державного регулювання банківських відносин є:

1. Конституція України.

2. Закон України «Про Національний банк України», який визначає мету та сфери банківського нагляду, повноваження Національного банку України (далі — НБУ) у процесі державного регулювання банківських відносин. На відміну від інших органів регулювання та нагляду за фінансовим сектором, Національний банк України є економічно самостійним органом, який здійснює видатки за рахунок власних коштів у межах затвердженого кошторису, а у визначених випадках — за рахунок державного бюджету. Кошторис доходів і витрат повинен забезпечувати можливість виконання Національним банком України його функцій, установлених Конституцією України та Законом України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV [3]. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про Національний банк України», позитивна різниця перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами НБУ вноситься до Державного бюджету України. Проте з року в рік законами України «Про Державний бюджет України» встановлюється норма стосовно поквартального перерахування НБУ до Державного бюджету України суми коштів, яка ще не отримана, а лише є прогнозованою кошторисом НБУ як перевищення доходів над витратами. У 2009 р. шляхом внесення змін до Закону України «Про Національний банк України» таку норму взагалі встановлено на постійній основі. Фактично відбувається авансове фінансування витрат Державного бюджету України за рахунок перерахувань Національного банку України, розмір яких визначається з порушенням законодавства, що негативно позначається на фінансовій незалежності Національного банку та вимагає здійснення ним додаткової, нічим не забезпеченої емісії, що призводить до прискорення темпів інфляції, девальвації гривні. Усе це суттєво обмежує фінансову незалежність НБУ.

3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [4], що визначає особливості регулювання банківської діяльності та банківського нагляду, зокрема форми банківського регулювання, організацію, підстави та обсяг нагляду.

4. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III [5], який установлює загальні правові засади для здійснення регулятивних і наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг, зокрема визначає мету та форми державного регулювання ринків фінансових послуг, органи, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг.

5. Закони України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та «Про цінні папери та фондовий ринок», які регламентують державне регулювання ринку цінних паперів і визначають правові засади здійснення державного регулювання цього ринку.

6. Закон України «Про Кабінет Міністрів України», який визначає повноваження Кабінету Міністрів України, у тому числі у сфері фінансової політики, до якої належить і регулювання ринків фінансових послуг.

7. Постанови НБУ, зокрема Постанова від 04.02.2010 р. № 47 «Про затвердження Положення про рефінансування та надання Національним банком України кредитів банкам України з метою стимулювання кредитування економіки України на період її виходу на докризові параметри» (zareestrovana v Min'юсті України 10 лютого 2010 р. за № 146/17441), у якій визначено критерії класифікації банків, категорії забезпечення за кредитом, вимоги до забезпечення та порядок його врахування, загальні вимоги до кредитного проекту; Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України» від 30.04.2009 р. № 259 (zareestrovana v Min'юсті України 6 травня 2009 р. за № 410/16426); Постанова Правління НБУ «Показники, на підставі яких Національний банк України приймає рішення щодо надання кредитної підтримки банкам у разі реальної загрози стабільності їх роботи» від 30.04.2009 р. № 262 (zareestrovana v Min'юсті України 6 травня 2009 р. за № 409/16425).

8. Основні засади грошово-кредитної політики на 2010 рік, схвалені Рішенням Ради НБУ від 10.09.2009 р. № 10 [6], які передбачають комплекс змінних індикаторів фінансової сфери та систему заходів монетарної політики, спрямованих на забезпечення стабільності національної грошової одиниці, сприяння відновленню економіки та стійкості банківської системи.

Банківська діяльність, виконуючи самостійну роль у фінансово-кредитних відносинах, поступово сформувала специфічний різновид правовідносин і знайшла свій предмет правового регулювання, оскільки кредитний механізм контролюється державою і не може обійтись без створення розгалуженої

системи правових взаємопов'язаних норм. Тому одним із найважливіших завдань державного регулювання банківських відносин сьогодні є розвиток адекватної реальним правовим відносинам системи правової регламентації.

В умовах ринкової економіки, орієнтованої на євроінтеграційні виклики, визначальним чинником правової регламентації банківських відносин залишаються конституційні принципи, але водночас зростає методологічне значення зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних зобов'язань України як суб'єкта міжнародних відносин. Сфера публічних банківських відносин, в якій держава повинна забезпечити функціонування фінансового механізму ринкового господарства країни та створити надійну правову регламентацію, сьогодні зазнає впливу багатьох чинників суб'єктивного та об'єктивного характеру, що спонукають до вдосконалення механізмів правового регулювання досліджуваних відносин.

Застосування державного регулювання банківської діяльності пояснюється потребою ввести у ці відносини правовий порядок, який передбачатиме закріплення правового статусу НБУ, його відносин з Кабінетом Міністрів України, комерційними банками та іншими кредитними установами, порядок їх утворення та здійснення ними банківських і небанківських угод, різноманітних банківських операцій, зокрема кредитних операцій та операцій з цінними паперами тощо.

Банківські відносини за своїм характером є публічно-правовими, оскільки обумовлюються об'єктивними чинниками, зокрема наявністю правової форми діяльності держави, яка винятково законами встановлює засади створення і функціонування фінансового, грошового та кредитного ринків, статус національної валюти тощо (п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України).

Законодавча база, яка регламентує діяльність банківської системи України, має комплексний характер. Різноманітність джерел правової регламентації банківських відносин, до яких останнім часом все активніше залучаються норми міжнародного банківського права за згодою Верховної Ради України, свідчить про широкі потреби використання регулятивного впливу джерел у банківській діяльності. Зменшення обсягу відомчої нормотворчості, посилення ролі закону обумовлено застосуванням принципу верховенства закону, його здатністю визначати моделі правового поведіння банків та їх клієнтів, забезпечити виконання функцій НБУ у відносинах з іншими суб'єктами банківських відносин.

На нашу думку, сучасне українське законодавство не відповідає потребам вітчизняного фінансового ринку. До останнього часу у держави не існує будь-якої єдиної програми розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг. Самі поняття «ринку фінансових послуг», «фінансові послуги» як взагалі правові категорії в українському законодавстві з'явилися зовсім недавно, з прийняттям Закону

України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» у 2001 р. Безумовною перевагою цього правового акта можна вважати спробу розглядати фінансові послуги і відповідно ринок фінансових послуг як єдину систему відносин, що не поділяється на окремі сегменти банківських, інвестиційних, страхових послуг. Події серпневої кризи 1998 р. стали каталізатором процесів правової регламентації банківських відносин: з одного боку, криза продемонструвала стан залучення України до глобальних економічних процесів, а з іншого — виявила вразливість вітчизняного ринку фінансових послуг, його неспроможність ефективно протистояти змінам на світових ринках. Головна причина незахищеності вітчизняного банківського сектора, на нашу думку, полягає в недооцінюванні специфічних процесів, що в ньому відбуваються. Саме тому рішення, що приймаються законодавчими органами, не завжди сприяють розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг.

Вважаємо, що потреби адаптації вітчизняної системи законодавства до практики ефективного державного регулювання банківських відносин вимагає перш за все розв'язання таких завдань:

– Адаптація законодавства у сфері банківського права до законодавства Європейського Союзу розглядається як пріоритетна сфера виконання Загальнодержавної програми (відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV) [7].

– Виконання Копенгагенських критеріїв (критерії, яким мають відповідати країни-кандидати на вступ до Європейського Союзу (Копенгагенські критерії), були схвалені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені в червні 1993 р. і складаються з економічних критеріїв (наявність дієвої ринкової економіки і здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС; а також інших критеріїв (здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають з членства в ЄС, зокрема суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу).

Наявність дієвої ринкової економіки характеризується такими елементами: досягнення макроекономічної стабільності, зокрема цінової рівноваги, стабільності державного фінансування та платіжного балансу; достатня розвиненість фінансового сектора для спрямування збережень на інвестування виробництва. Критерій здатності витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у рамках ЄС передбачає: наявність дієвої ринкової економіки з достатнім рівнем макроекономічної стабільності, що дає змогу суб'єктам ринку приймати рішення в атмосфері стабільності й передбачуваності тощо [8].

– Реструктуризація і модернізація банківської системи, що передбачає:

- створення і запровадження нового покоління системи міжбанківських електронних платежів;

- сприяння поширенню в Україні масових платежів за допомогою національних пластикових карток;
- створення бази даних банківського нагляду;
- запровадження ефективної, підтриманої відповідними розрахунками системи гарантування вкладів фізичних осіб у комерційних банках;
- розроблення положень про порядок формування і використання банками резервів на покриття ризиків від проведення валютних інвестиційних, фондових операцій тощо;
- здійснення заходів щодо функціонування євро, зокрема, макроекономічного аналізу потенційного впливу на український ринок.

У ході адаптації банківського законодавства до стандартів ЄС здійснюється опрацювання законодавства ЄС із питань, що регулюють банківську справу, зокрема з питань банківського нагляду, міграції капіталу тощо, визначається перелік законодавчих актів, у першу чергу основоположних нормативних актів НБУ, які необхідно проаналізувати щодо їх відповідності до законодавства ЄС та розробити механізм їх перегляду.

Цілком обґрунтованою видається позиція Д. Кирилук щодо необхідності прийняття Банківського кодексу в Україні: значний перелік законодавчих актів і підзаконних норм, багаторічний досвід функціонування банківської системи України, вивчення досвіду інших держав, де існують такі кодекси, повинні стати надійною основою для створення Банківського кодексу [9].

Висновки. Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що система джерел правової регламентації державного регулювання банківських відносин в Україні сьогодні перебуває в стані активного реформування, що пов'язано з європейським вибором, численними викликами світової фінансової кризи та необхідністю забезпечувати відповідність правового регулювання досліджуваної сфери мінливій макроекономічній ситуації та меті стабілізації національної економіки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гетманцев Д. О. Банківське право України / Д. О. Гетманцев, Н. Г. Шукліна. — К. : Центр учб. л-ри, 2007. — 344 с.
2. Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні: Зелена книга [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/others/zelena_kniga.pdf
3. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV // Відом. Верхов. Ради України. — 1999. — № 29. — Ст. 238 (з наст. змін.). — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // Відом. Верхов. Ради України. — 2001. — № 5–6. — Ст. 30 (з наст. змінами).

5. Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III // Уряд. кур'єр. — 2001. — 29 серп. (№ 154).

6. Основні засади грошово-кредитної політики на 2010 рік : Рішення Ради Нац. Банку України від 10.09.2009 р. № 10. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0010500-09>

7. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV // Відом. Верхов. Ради України. — 2004. — № 29. — Ст. 367.

8. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі (інформаційно-аналітична довідка) [Електронний ресурс] // Офіц. сайт М-ва закордон. справ України. — Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/19083.htm>

9. Кирилюк Д. До питання про необхідність розробки та прийняття Банківського кодексу в Україні / Д. Кирилюк // Юрид. журн. — 2006. — № 12. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2484>

ИСТОЧНИКИ ПРАВОВОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ БАНКОВСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Дудка И. М.

В статье рассматриваются актуальные для хозяйственно-правовой науки и практики вопросы правовой регламентации государственного регулирования банковских отношений и их источников, которые сегодня находятся в состоянии активного реформирования, требующего определенной адаптации к стандартам ЕС и необходимости разработки механизма их пересмотра.

Ключевые слова: банки, государство, регулирование, правовая регламентация.

THE SOURCE OF LEGAL REGULATION OF GOVERNMENTAL ADMINISTRATION OF BANKING RELATIONSHIP

Dudka I. M.

In the following article there are being discussed the questions of legal regulation of governmental administration of banking relationship and their sources that are nowadays in the stage of dynamic reforming that needs the certain adaptation towards the countries that are the members of the EU and also this reforming needs the development of mechanisms to review that questions. These questions are quite actual for agricultural and legal science and practice.

Key words: banks, government, administration, legal regulation.